

DEBRECZENI PROTESTÁNS LAP.

AZ EGYHÁZ ÉS ISKOLA KÖRÉBŐL.

<p>SZERKESZTŐSÉG, hova a lap szellemi részét illető minden küldemény intézendő: Füvészkert-utca 1079.</p>	<p>Megjelen hetenként egyszer, szombaton, egy íven. Előfizetési ár egész évre 5 frt. félévre 2 frt. 50 kr. Hirdetések díja: 100 szóig 1 frt; 200 szóig 2 frt; a másodszori hirdetésnél 100 szóig 80 kr; harmadiknál 70 kr. Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.</p>	<p>KIADÓ HIVATAL, hova a lap anyagi dolgaira vonatkozó minden küldemény intézendő: Főiskola, háznagyi hivatal.</p>
--	--	---

Tartalom. Esmék az egyház és vallásos élet köréből. Szücs István. — „Egészség“. Nagy István. — Tárca. Nehány szó a nazarénusokról. Eröss Lajos. — Iskolaügy. Kiss József debreczeni főgymnasiumi tanár beiktatása. — s. — Közügyein k. Az igazság érdekében. Sulyok István. Csák Máté. — Irodalom. — Különfélék. — Szerk. posta.

Esmék az egyház és vallásos élet köréből.

X.

Valóban megmérhetlen hatása van az ügyes egyházi szónoklatnak. Azonban a jó szónoklat különös adományai közé tartozik a természetnek; habár emlékezetbe hagyva találtatik is, hogy Demosthenes saját nyelve hibájának nagy erőfeszítéssel legyőzése után — és Ciceró több rendbeli kitűnő szakmesterektől vett leczkék felhasználásával lettek azokká a szónoklat terén, a mik valának. Már Ciceró „De oratore“ című művében megjegyezte azon figyelemre méltó tüneményt, hogy a midőn a tudományok különböző nemeiben sok kitűnőség észlelhető, sok jeles történészt, költőt, hadvezért mutathat fel az idők folyása: egyedül a szónoklat az, mely nem bőven termi a szerfeletti kitűnőségeket.

A szószék sajtóságos hatalmára vonatkozólag olvastam valahol, talán a „Pesti Napló“ című hírlap régibb időbeli tárczájában e következőket: „A szószék egy alkotmány, a melyhez a tudomány, a színpad, a költészet és egyéniség és a véletlen adják az anyagot, a melyben mindez csodálatos vegyülékben van együtt s versenyez egymás fölötti uraságért. E verseny, — e soha el nem döntött verseny az, mely a szószéknek titkát képezi, hatalmát alkotja. A tudomány túlsúlya értekezéssé, a színpad túlsúlya komédiává, a költészet túlsúlya képzelődéssé, az egyéniség túlsúlya társalgássá — s a véletlen túlsúlya anekdotává teszi a szónoklatot. Pedig a szónoklat egyik sem és valamennyi, — kevesebb, mint akármelyik, több, mint mindegyik

összevéve. Gondolat, mely lángol, — szenvedély, mely gondolkodik, — egyéniség, mely eszmévé magasul, — költészet az önérdék szolgálatában, s önérdék, mely a világot öleli magához. Visszanéz a multra, előretekint a jövőbe s szeme mégis a jelenen függ. Ismeri a történetet, a tudomány érveit, az erények és bűnök vonzerejét, a természet szépségeit s a vallásnak titkait. Felhasználja és ha szükséges, el is használja stb. stb.“.

Más alkalomra tartom fel a szerencsét magamnak, hogy tisztelettel emlékezzem meg többekről ama jeles egyházszonekok közül, kiknek tisztos neveiket méltó kegyelettel írta fel emléklapjaira az egyháztörténelem. Ezúttal csak egy példát hozok fel.

Debreczeni kollégiumi deákságom idején kortársam volt Kacsóh Lajos nevű nagy-kun-karczagi születésű deák. Az ifjú ember grádusában nem volt épen az elsőbbek közül; de — habár közepesnek mutatkozott is érdemsorozat tekintetében, ő magánjába vonulva, szorgalmas olvasója volt oly könyveknek, melyekből világnézetet, a gyakorlati élet sajtóságait lehetett megtanulni. Ezen felül a klasszikai, különösen a latin irodalomnak volt szerfeletti kedvelője. Mintha most is látnám a kissé lepcsés lépésekkel járó, középtermetű és derült kedélyű ifjú férfiút, kinek nyílt ábrázatán őszinteség és a magyar typus legszebb vonásokban tükröződött, ki — ha beszélt, zengzetes szónoklatával figyelmét egészen leköté hallgatóinak. A szóban forgó ifjú férfiú a kollégiumból kikerülve, úgy tudom, hogy a csurgói ref. gymnasiumban lett professorrá. S mennyire didacticus volt ő tanárságában, mily sikereket aratott tanári előadása által, afelől számos tanítványai, most tekintélyes férfiak, — pl. Baksay Sándor jelenben kis-kun-szentmiklósi lelkész úr; — nyomtatásban is szép bizonyosságot állítottak elő.

Kacsóh Lajos több évi tanárkodása után a belső somogyi reformált egyházmegye egyik jelentékeny hitközsé-

gében lett predikátorra s későbbben a belső somogyi ref. egyházmegyének is esperesévé leve. És pedig mily jeles predikátorra nőtte magát ki, a felől többrendbeli bizonyítékok maradtak fenn. Az ő szónoklata oly közkedveltségűvé vált, hogy ha a dunántúli ref. egyházkerületben egyházi ünnepélyek tartása vált szükségessé, ottan egyházi szónokul rendesen Kacsóh Lajos kéretett fel. Így történt az pl. az 1850-es évek valamelyikén, akkor, a midőn a muszkák által 1849-ik évben vad kegyetlenséggel lerombolt losonczyi ref. templom újból felépítettvén: annak felavatási ünnepélye tartatott.

Hogy egy magát a közéletben minden körülmények közt alkalmazni tudó predikátor hitfelekezeti különbség nélkül mennyire képes becsültetésre magát felküzdeni, tanúsítja Kacsóh Lajos példája, — kíról előttem boldogult Somsich Pál, mint somogy megyei tekintélyes földbirtokos úgy nyilatkozott, hogy Kacsóh Lajos egyike az ő legkedveltebb embereinek.

A nagy közönségnek Kacsóh Lajos hitszónoklata irányában való vonzódása nem is volt indok nélküli, mert az ő tiszta csengő hangja, a választékos, mindig imponáló forma, — a kifejezések és körmondatok szabatosága, — férfiasan nyílt előadás, — rokonszenves ábrázat, — zengzetes folyású szónoklat, — saját jelleget kölcsönöztek neki.

A midőn Kacsóh Lajos néhány évvel ezelőtt a természet megmásíthatlan törvénye szerint lefizette adóját a halandóságnak, azon referens, ki Somogyból a hírlapokban közzé tette e szomorú változás hírét, róla egyebek között, — mint hathatós szónokról, — ezt jegyezte fel:

„Kacsóhnak, — ha megnyílt beszédes ajka, — folyt, mint méz, csepegett, mint harmat az ő ékesszólása; leköté figyelmét és meghódítá elméjét hallgatóinak az ő erős logikája; megrezgetteté a szívek legtitkosb húrjait az ő csengő szava; életbölcsességgel bővölködő tanításai behatottak a velőknek oszlásáig, — zengzetes előadása, mint a sebesen zúgó szélnek zendülése ült a kedélyekre, magával ragadva a hallgatóságot, vagy mint a csendesen áradozó üdítő szellő, mely megcsókolgatja a fáradtak és szenvedők homlokát, égi balzsammal enyhítvén a fájó lelkek sebeit“.

Lehetett volna-e rövidbe foglalva ennél szebb panegyrist alkotni a kedvelt hitszónok hírében állott Kacsóh Lajos emlékezetének?!

Szűcs István.

„Egészség.“

(Folytatás.)

Legszomorúbban állunk pedig közegészségügyünkkel s itt annyival inkább, mert ez még új dolog lévén, nagyon kevesen ösmerik, még kevesebben értik ennek értékét nemzetünk kulturális és gazdasági fejlődésében; ma még „a legtöbb ember sokkal kevesebbet törődik a népesség egészségével, mint

saját apró bajaival. A köznépet vastestűnek véli, mely eltűr bármi nélkülözést, meggyőz bármi munkát s kiáll bármely sa nyarúságot. S ha a köznépben pusztulni lát is egyet s mást, nem fogja fel ennek kárát a nemzet s a társadalom szempontjából.

A közönség nagy része tájékozatlan saját egészsége legfontosabb szükségletei iránt; közönbös a nép egészsége iránt s rendesen türelmetlen s ellentálló, ha a népesség egészségének védelme céljából valami teher hárul ő reá.

Ha azt kívánjuk, hogy az emberek helyesen oltalmazzák egészségüket; továbbá hogy törődjenek honfiaik egészségével s egyszersmind szívesen áldozzanak a közegészség javára: akkor mindenekelőtt fel kell őket világosítani. Meg kell értetni, mi árt leginkább és mi válik javára az egészségnek, meg kell értetni velek, minő hatása van a nép egészségének hazájok és nemzetök felvirágzására; világosan ki kell mutatni, hogy mily sokat nyer a társadalom a jó közegészségügygyel; meggyőződést kell bennök kelteni, hogy az egészségügy a saját jólétének és teste biztonságának is legfőbb támasza s egyszersmind pedig civilizált érzékeinek oltalmazója“.

A jövődő papi nemzedék már hoz ki magával az iskolából némi egészségügyi ismereteket, a melyekkel az embereket a közegészségügy nagy fontosságáról felvilágosítsa. De a mint ezeknek is szükség lesz ez ismeretekben azontúl is gyarapodni: úgy a régebbieknél is megadja a legszükségesebbeket az „Egészség“, a melyet az „Országos közegészségi egyesület“, tagjainak tagdíj fejében nyújt; a tagdíj pedig a rendes tagoktól 3 forint, pártolóktól 1 frt; ezért kapnak a folyóiratból évenként 6 füzetet 2—4 ív tartalommal. Mint fentebb említém, az egyesület megalakult 1886-ban; a folyóirat első száma megjelent 1887. május hóban, — lassankint szaporodnak a tagok, előfizetők az ország minden részéből, hanem papot még nem tudok tagját ez egyesületnek és hiában lapozgatom a folyóirat előfizetőinek, az egyesület tagjainak kimutatásait, nem találok bennök papnevet. Nem szomorúan illusztrálja-e ez papjaink közönyét? Nem kell-e pirulnunk, hogy a mikor az egyesület első sorban számít a nép nevelőire, azokra, a kiknek a népre legnagyobb befolyásuk van (kellene lenni!), a papokra és tanítókra: annyira megszegyenülni hagyjuk reménységét, hogy egész vidéket bejárhatunk, míg papnak asztalán megtaláljuk az „Egészség“-et; de feljárhatnók talán az egész országot, míg találnánk egy lelkipásztort, a ki lelki-ekben és anyagiakban tanácsadója lenne az ő híveinek, a ki gyülekezetében általában belmissiót s ebben egészségügyi missiót végezne. Belmissió ez annyival inkább, hogy a közegészség elválaszthatlan összefüggésben van a közerkölcsiséggel; ennek sülyedésével hanyatlak az. Papjaink még sem sietnek ez ügyet magokévá tenni.

Ugy mondják talán sokan, hogy nem ösmeri még az életet az, a ki oly könnyen kimondja a prot. papságra a vádat, hogy az közönyös: nem áldozik, hanyag, nem munkálkodik. Hát én azt mondom az ilyeneknek, hogy jobban ismerem, mint ők, mert én tudom azt, a mit ők nem tudnak, jobban mondvá, tudni nem akarnak, hogy csak jóakarát kell hozzá és egy 800 frt jövedelemmel rendelkező falusi pap már bizonyosan nem családjától lenne kénytelen 1 frtot elvonni, hogy a közegészség javára áldozza; ugyanezt városon is meg lehet tenni 1000 forintból. És talán nem követelnénk sokat, ha azt mondanók, hogy a falusi pap, ha bír 1500 frt, a városi pap 2000 frt jövedelemmel, az adjon ugyane célra évenként 3 frtot. De hát mi

elzárkózhatunk minden ilyen elől, mert hiszen széles e világ tudja, hogy szegények a papok!

Óh vajjon eljön-e valaha az idő, a midőn papjainkat is kivétel nélkül ott szemlélhetjük a sorban, kezökben a közművelődés fegyvereivel, a mikor őket is megtalálhatjuk testületileg a közboldogság és közjólet munkásai között?! Ne hypokritáskodjunk, uraim, azzal a szegénységgel! Hiszen megjárna az, ha minden lelkési állomásunk 4-edosztályú volna 400 frt évi jövedelemmel. De a mikor alig akar előállni pap, a ki őszintén bevallja, nekem van, én adok és a ki járjon elől a jótékony-ságban, pedig sokan tudják, hogy van némely papnak 3—4000 frt évi jövedelme: akkor ne nehezeltünk, hogy világi uraink keserű megvetéssel ma a kálvinista jézsuitákat ócsárolják és farizeus kálvinista papságot ismernek!

Ismerem én az életet, a prot. papság életét; tudom, hogy nagyon sok szegény van: de azt is tudom, hogy a gazdagok is jórésben, a mint ridegek, közjólet nem áldoznak, úgy munkátlanok is; nem dolgoznak sem gyülekezetekért, sem azért, hogy magokat a kor színvonalán fentartsák. Tudom én, hogy a szegénység nagyon bénítólag hat a lélekre, szárnyát szegi a munkakedvnek. De van elég egyházunk, melyben nem kell küzdeni a megélhetés gondjaival: de nincs ugyanannyi áldozatkész és tevékeny papunk. Lesznek, a kik azt mondják, hogy ez bizonyítás nélkül csak üres vád! és én még sem bizonyítok, de hogy nem azért hallgatok a bizonyítékokról, mert olyanok nincsenek, azt sokan érezni fogják, hanem nem bizonyítok azért, mert nomina sunt odiosa. Hanem teszem e helyett azt az indítványt: eleveníttessék fel a gyakorlatban a Geleji Katona kánonok LXXXVIII-ika; meg fogja látni az a kanonika vizitáció, hogy vajjon nem leszen-e sok olyan pap, a kire a IV., V., VI., tov. XXXVI. és XXXVII. kánon lenne alkalmazható; pedig én — legalább a szegényeknél el is engedném, vagy nagyon enyhén venném a tudományos önképzést s főleg a könyvtárlítást, hanem követelném — de ezt annál szigorúbban, a cura pastoralis gyakorlásának kétségbevonhatlan bizonyítékait; hiszen ez épen a szegényeknek volna gyönyörűsége foglalkozás. Mint lelkipásztor ha forgolódik a pap az ő népe között, sok szomorúságot, keserűséget kell ugyan eltűrnie, de érez igaz örömet is; a cura pastoralis gyakorlása egyenesen magára a papra volna jótékony hatással. Épen ezért örülnie kellene papságunknak, hogy az országos közegészségi egyesületet módot nyújt neki hazafiúi kötelességének e téren is lerovására és örömmel kellene megragadnia ez alkalmat.

A nagy város papja magyarázza meg annak a gazdag parasztnak, hogy neki is vannak hazája iránt kötelességei, és nemcsak arra van teremtve, hogy hízlalja magát és gögösen lenézzék a művelt, de szegény embereket, a kik a csekélység-ből is adakoznak, míg ő penészes fiókjában rothasztja el pénzét. Gondolnunk kellene valóban ez emberekkel, ezeknek felvilágosításával, mert elkeserítő az, hogy egy tanító, pap vagy bármely hivatalnok 500—1000 frt évi fizetéséből, ha már ad, alig tud kevesebbet adni 50 kr, 1 frtnál jótékony célra; az a paraszt pedig, ki ezekkel rendelkezik, jó ha ad 10 krt! Hát ő hazájának semmivel sem tartozik? A közegészségügynél pláne meg kell vele értetni, hogy annak előmozdítása az ő érdeke is; az ő élete és egészsége nyer nagyobb biztosítékot a közegészségügy javulásában, tehát áldozzon reá ő is! Nálunk — mint a fentebbi idézet mondja — még ma is igen erős egyfelől a közöny, másfelől a tájékozatlanság a közegészségügyel szemben a társadalom minden rétegében; sokan e kérdést

még hírből sem ismerik, sokan nem képesek felfogni, mi értéke van a közegészségnek; némely alföldi városnak első sorban előjáróságát kellene megtanítani ennek az életre és egészségre nagy befolyására, hogy aztán a mit a törvény rendel, azt saját és családja érdekében is lelkiösmeretesen hajtassa végre, mert botrány az, a mily, egészséget fertőztető dolgokat megtűrnek e városokban az utczákon!

Nagy István,
ev. ref. s. lelkész.

(Vége köv.)

T á r c z a.

Néhány szó a nazarénusokról.

(Vége.)

Mindez azonban ne ejtsen kétségbe bennünket s különösen ne hitessük el magunkkal azt, hogy itt a szomorú lemondásnál egyebet nem tehetünk. Annyi igaz, s már itt megjegyzem, hogy az inficiált részek gyógyíthatatlanok. De hiszen ne is a kigyógyítás, hanem a ragály továbbterjedésének meggátolása legyen főgondunk s ha ez sikerült, gyökerére léptünk az epidémiának. Ezen szempontból kiindulva bátorkodom a nagytiszteletű egyházmegyei lelkészertekezlet becses figyelmét még egyszer felhívni arra, miszerint a sötétség eme madarait, — ha ugyan ezek csakugyan léteznek, — nekünk magunknak kell föltrebbentennünk s szorgalmaznunk azt, hogy az államhatalom végre-valahára vegye kezébe a baptismus vagy nazarénismus ügyét s határozzon a felett, ha vajjon ezen alvajárokot nevelő rajongó felekezet hazánkban bír-e létjoggal, vagy nem bír? Ha ezt meg nem tesszük, igen kényelmessé tévén a baptismusnak református egyházunk testén parasita módjára való tengődését: pusztulásunknak okai jórésben magunk leszünk.

A mi már azt a kérdést illeti, hogy a hol a baptisták fejökét felütötték, ott a lelkipásztorokra micsoda teendők várnak s mely intézkedések bizonyultak eddigelé legezélravezetőbbeknek? — hát erre nézve sokunknak sok véleményünk van s nem egy lelkipásztortársunk állott már elő az ő receptjével a betegségnek most aleo, — majd homoeopathice való gyógyítását ajánlva. Nekem azonban e kérdésre legőszintébb s a fentebb előadottakból önkényt következő feleletem ez: mindaddig, míg őket ünnepélyesen benyújtott symbolikus könyveik nyomán meg nem ismerjük, tehát mindaddig, míg nincs kizárva a lehetősége annak, hogy itt a keresztyénség világbeárnyékoló fájának egyik ép, sőt talán erőteljes sarjadékával van dolgunk, — felfogásom szerint — a fent ajánlatba hozott iniens aktuson túl — szent kötelességünk passiv magatartást tanúsítani s a híveink felett való éber felügyelettel megelégedni.

Különben is az én eddigi tapasztalatom az, hogy a menyire igazságtalan velök szemben az erőszakoskodásnak bármely neme, annyira haszontalan volna minden térítési fáradozásunk. Itt, uraim, a logika kudarcot vall; a rábeszélés semmit nem ér s szeretném látni azt a lelkipásztort, a ki, minden az illetőre nézve fontos s talán anyagi kárral is járó magánérdek közbe játszása nélkül szavaival közölök csak egyet is megtérített volna! Hiszen épen a mult esztendőben történt velem, hogy egyik atyafi nálam hivatalos ügyben több alkalommal megfordulván, pusztá kíváncsiságból (mert én a magam felőlök alko-

tott nézetével régen készen valék!) vele mindannyiszor élénk s nem egyszer órákig eltartó beszélgetésbe bocsátkoztam. Igyekeztem őt kapacitálni; próbáltam következetlenségeiket előtte felmutatni. . . S végre is oleum et operam perdidit! Sőt a midőn nem sokára ezután egy esketés alkalmával közöttök megjelenve, teljes pásztori szelidséggel figyelmeztettem őket, hogy a mi templomainkban is hirdetjük ám a vasárnap megszentelésének szent kötelességét, — a dobzódás, istenkáromlás kárhuzatos voltát s ezzel kapcsolatban gyöngéden szemökre lobbantottam, hogy templomainkat mégis kerülik, egyik derecskei asszony-testvér így replikázott: „kerüljük ám! mert meg van írva az Apostolok cselekedeteiről írott könyvben, hogy szakaszátok el magatokat a gonosz nemzetségtől“. (Csel. 2. 40.). Ime egy példa az ő exegesisökre! S midőn én ez epés szavakra jókedvűen rögtön azzal vágtam vissza, hogy: „édes atyámfia, Pál apostolnál meg, a Korinthusiakhoz írott első levelében ez is feltalálható: a ti asszonyi népeitek a gyülekezetekben hallgassanak, mert nem engedtetett nekik az, hogy szóljanak, — az én asszonyom szó nélkül ugyan, de látható boszúsággal a házat elhagyta s vissza sem jött addig, míg én is el nem távoztam.

Más alkalommal egyik barátom állott ismét vitába az Istennek színről-színre való látásával dicsekvő rajongóval s fejlődik vala közöttök ez a párbeszéd: „maga tehát barátom azt állítja, hogy olvasni soha nem tanult, — s midőn baptistává lett, értelme azonnal csodálatos módon megvilágosodván, azóta a szent könyvet fennakadás nélkül olvassa? „Igen, uram, azt állítom, mert úgy van“. „No jól van, mondja meg hát nekem, hogy hány hatos van a zsebemben? — S erre az én barátom a pénzt zsebében megcsörrentette. „Furesa!“ — mondá csodálatraméltó nyugodtsággal a baptista, — „az úr most épen úgy tesz velem, mint mikor Krisztus Urunknak szeméit bekötözve, arczul verték s azután elébe állva, tőle az arczulverők kitalálását követelték. Jobb volna bizony, ha azt a pipát elhajítaná az úr s nem szaporítaná vétkeiket annak szívásával is!“ „Hogyan barátom, hát a dohányzás is meg van tiltva a bibliában? hiszen Krisztus Urunk idejében a dohány még ismeretes sem volt; azután meg írva van, hogy nem az moeskolja be az embert, a mi a száján bemegy, hanem a mi kijön?“ „Igen, igen uram!“ vágott közbe az atyafi, „a füst épen kifelé jön az ön száján és nem befele megy“.

No most már tessék velök beszélni! Pedig ily tárgyú s ehhez hasonló menetű társalgásra nagyon sok példát tudnék felhozni; de azt gondolom, ez a pár tökéletesen elegendő arra nézve, hogy közülünk magát kiki tájékozhassa s meggyőződjék a felől, miszerint ezekkel ugyan nincs mit beszélni s a ki magát nagyon utánok veti, református egyházunknak a határozottan többet árt, mint használ. Erről is a tapasztalat győzött meg nagytiszteletű lelkészértekezlet, s midőn p. o. Földesen legnagyobb hivatalos buzgalommal üldözték a nazarénusokat, épen akkor szaporodtak legjobban, mint Angliában a tolvajok, mikor a legkisebb lopást is halállal büntették. Ha valahol, úgy itt válhatik igazán veszedelmessé a túlságos érdeklődés s nem felejtettem még el azt a kínos jelenetet, midőn a hírhedt szalontai próféta D. . . . n a polgári hatóság által elzáratván, börtöne rostélyzatánál megjelent s magát a szenvedő Krisztushoz hasonlítván, a már akkor nagy számmal összegyűlt kiváncsi néptömeghez belülről olyan beszédet tart vala, hogy másnap legalább 20—25 szekér kísérte Ujfaluba, megrakva olyanokkal, a kiket most még a merő újság-

vágy hozott ugyan, de a kik egy-két hasonló látványos hajsza után okvetlenül a próféta lobogója alá állanak.

Én, uraim, abban a meggyőződésben vagyok, hogy az efféle rajongásnak leghatalmasabb gyilkosa a közöny. Ennek következtében nyíltan bevallom s lelkészársaimnak íme ezenel tudomására hozom, miszerint én ugyan ezen előttem különben is becsületes életű s kifogástalan erkölcsű jámbor atyafiakra hivatalosan rá se hederíték. És épen ezen fel sem vevő magatartás eredményének tulajdonítom azt, hogy Földesen számuk évek óta — tudomásom szerint — csak a beköltözöttekkel szaporodott*). Megvannak most is ugyanazon állapotban, mint évekkel ezelőtt valának. Ajánlom eljárásomat az illetők becses figyelmébe, magamat pedig a nagytiszteletű lelkészértekezlet további jóakaratába.

Földes.

Eröss Lajos,
ev. ref. lelkész.

Iskolaügy.

Kiss József debreczeni főgymnasiumi tanár beiktatása.

Szép ünnepélye volt mult szombaton, f. hó 14-én főiskolánknak. Mint már jeleztük, ekkor iktattatott be tanári székébe néhai nagy Pál utóda, Kiss József új tanártársunk. Az ünnepélyen főtiszt. Révész Bálint püspök urat Tóth Sámuel egyházkerületi főjegyző úr helyettesítette. Ott láttuk Kiss Albert, Könyves Tóth Kálmán, Szűcs István, Beke Mihály urakat az egyház, Laky Lajos urat a város képviselőjében, a csaknem teljes számban egybegyűlt tanárkarokat és a nagy számmal képviselt főiskolai ifjúságot. Az énekkar megnyitván az ünnepélyt, Tóth Sámuel úr emlékezett meg meleg szavakban Nagy Pálról, majd bemutatván Kiss Józsefet, felhívta őt székkfogaló értekezése megtartására.

Az értekezés tárgya „a physikai tünemény mozgási elmélete“ volt. A rendkívüli tudományos apparátussal, mély szak-képzettséggel írott értekezésből bő kivonatot fogunk közölni.

Az értekezés elhangzása után újra Tóth Sámuel úr beszélt. Ez igen érdekes részletekben gazdag beszédből közöljük a következőket:

„a természettani tanszékre megválasztott érdemes tanár tartotta meg székkfogaló beszédét; a mely természettani tanszék mindig kiváló egyének által volt képviselve főiskolánknál.

Főiskolánknak, hogy a tantárgyak miképen voltak a tanárok közt régebben beosztva s ők micsoda részeit adták elő a tudományoknak: a legelső adat — legalább az én csekély ismeretem szerint, — az 1740. évben Maróthi György tanár által készített, és Domokos Márton városi főbíró által helybenhagyott órarendi beosztás, a melyben ott találjuk, hogy Maróthi György mint a philosophiának, mathesisnek tanára, ez utóbbiból naponként órát ad, disputációkat tart az egész ifjúsággal. És csak 1781. évben történik ezen változtatás. — Kétségkívül azon Ratio educationisnak, mely 1777. évben Bécsben kiadatott és a melyben a physikának, természethistoriának, ásvány-, növény- és állattannak tanítására bizonyos évek jelöltettek meg: a mi főiskolai tanításrendünkre is kellett be-

*) A mult évben 3 szabó jött Gyomárról. E. L.

folyással lenni, a midőn 4 évvel később 1781-ben főiskolánknál is megállapított, hogy a mathesis applicata a 3-ik semestereben 119, a physika ugyanott 79 órán adassék elő. És mily érzékenyen vette Hatvani István, az akkori philosophiae et matheseos professor, midőn megszüntettetett a régi rendszer, és a természettudományok tanítása a 3 első évre szorított! Azon levelezés, melyet akkor a tudós tanár a debreczeni ref. egyház elöljáróival, a curatoratussal, a debreczeni főbíróval, a superintendenssel és főcuratorral folytat, érdekes tanúbizonyosság arra nézve, mily felfogással volt ő a mathematicumok és természettudományok tanításának fontossága felől; mily erős megróvásban és kicsinylésben részesíti az oly tanrendszer életbe léptetését, mely az összes felsőbb tanulói évekre nem akarja a tudományok tanítását kiterjeszteni. — „Ha az ő általa tanított tudományok, nemkülönben a theologia — minden osztályban és évben nem taníttatik, akkor nem felel meg a főiskola valódi céljának és rendeltetésének“ — s ő kívánja — miként az eddig is történt, — hogy az ő tudományait a seniortól kezdve az utolsó novitius deákig, minden főiskolai tanuló hallgassa, s ő volt az, Hatvani I., ki erős és nyomós argumentumokkal bizonyítja, hogy a tanszékek növelésére mily égető szükség van a debreczeni főiskolában; hivatkozik a külföldi akadémiákra, hogy sehol nem találjuk azt, miszerint egy egyén annyi tudományokkal legyen elfoglalva mint ő; s ezen panaszból azt is megtudjuk, hogy micsoda részeit tanította ő a 3 fő tantárgynak, a philosophiának, mathesisnek és physikának, és egész önérzettel reá mutathatunk, hogy a főiskolában főleg a mathesisnek oly részei is taníttattak, melyeket ma főiskoláink tanrendszereiben fölvéve nem találunk, kiküszöböltetvén lassankint azok. Utóda is, azonban, Miliesz József még mind előadta ugyanazon tudományokat. Csak 1798-ban történik változás, midőn a philosophiára önálló tanszék szerveztetik és a helyett a mathesis és physika tanára a chemia s minerologia tanítására köteleztetik.

A 19-ik század beköszöntésével, úgy látszik, a reáltudományok iránti érdeklődés mindinkább fokozódott főiskolánknál is, mert a tanszék alapító jóltevők célzata s törekvései mind oda irányulnak, hogy a természettudományok és mathesis nagyobb és szélesebb körben taníttassanak, mint az eddigelő történetet. — Cseh Szombati József orvosdoktor 1807. jan. 15-én kelt testamentumában és ahhoz 1814-ben decz. 11-én csatolt codicillusában oly móddal hagy a debreczeni collegiumnak 25 ezer rfrtot, hogy ezen új katedrának professora tanítsa magyar nyelven a chemiát, minerológiát, technicát és botanicát fundamentomosan és úgy, hogy mindenütt ezeknek a tudományoknak akármely mesterségben és élet nemében előfordulható hasznait tanítványai előtt szorgalmasan megmutogassa; így történt aztán, hogy 1823-tól kezdve Kerekes Ferencz, ezen tanszék első tanára tanította a fűvésztudományt, bontvegyítés tudományát (chemiát) és a kézimesterségek tudományát, majd Kerekes F. a mathematicai tanszékre menvén át, az ő utódja Csécsi Imre, a már jelzett tudományok mellett a geológiát és műtani mechanikát, majd Dr. Török József, kit jelenleg is itt tisztelhetünk, mindezen tudományokat és a physiologiát oly részletességgel tárgyalták s adták elő, mely universitásban is számot tehetett volna.

A Szártori tanszék kegyes alapítójának lelkében szintén oly tanszék felállítása forgott, mely részben azon ismeretek közlésére szorítkozik, miképen lehet a természet erőit és áldásait emberi hasznos célokra fölhasználni s értékesíteni, s már

az alapító jóváhagyása mellett a végrendeleti végrehajtók úgy határozták meg e tanszéken működő tanár teendőit: hogy magyar nyelven tanítsa a polytechnicumbeli tudományok közül azokat, melyek a superintendens által reá bíztatnak. És egészen helyesen tervezték 1847. évben Kerekes F. és Váradi Szabó János főinspector, kinek főiskolánk tanügyi fejlődésénél elévülhetlen érdemei vannak, hogy itt volna az ideje, miszerint a paedagógicus professor, a Cseh Szombati, a Szártori katedrák professorai és még egy 4-ik tanszék felállításával egy paedagogicum seminarium állíttassék fel, mely nemcsak az elemi, de még a gymnasiumi tanítókat is képezné. — Mind ezen tervezetnek azonban véget vetettek nemzeti a szabadságharcunk után bekövetkezett nehéz idők.

Ugyanis a 8 osztályú gymnasium szerveztetvén, ebbe több tanszék, mint a Szártori katedra, a Kerekes-féle szék beolvadtak, — a midőn a gymnasium céljához és feladatához képest állapították meg az ezen tanszékeken működő tanárok teendői is. — Egyedül a Cseh Szombati tanszék tartotta fenn magát, az ezen működő tanár teendői a theol. s jogi akadémiák, a tanítóképezde növendékeire jelenleg is kiterjesztetvén.

Maróthi, Hatvani, Miliesz József, Sárvári Pál, Kerekes, Csécsi, Török, Gelenczei, Nagy Pál voltak azok, a kik a természettant, annak különböző ágait tanították, mélyen tisztelt megválasztott tanár úr előtt, a főiskolában; mind oly tiszteletreméltó nevek, kiknek hatása a főiskola történetében szép helyet követel és biztosít az illetők részére.

E beszéd után, melynek további folyamán az egyházkerület főhatósága nevében üdvözli Tóth Sámuel úr az új tanárt, szól az ifjúsághoz, a tanárkarhoz s megemlékezik az egyházkerületről, ennek elnökeiről, a debreczeni ev. ref. egyházzól és Debreczen városáról, — az új tanár kezét fogott tanártársai-val, majd még Tüdős János igazgató üdvözölte őt, lelkes intő beszédet intézvén az ifjúsághoz is. Az ünnepélyt az énekkar szép éneklése fejezte be.

Estve sikerült társas-vacsorát rendezett a tanári kar új kollegájának tiszteletére, hol egymást érte a sok komoly és jókedvű toaszt. Szeretettel vettük ott körül a mi új tanártársunkat. Isten hozta őt ide s tartsa is meg hosszú éveken át, hogy nagy tudományának fényével sokáig világíthasson, erővel és kedvvel munkálkodván a főiskola hírének, jó nevének emelésére.

—s.

Közügyeink.

Az igazság érdekében.

A „Debreczeni Protestáns Lap“ 36-ik számában „Levél a szerkesztőhöz“ cz. alatt Dombi L. b.-gyulai lelkész úr a f. évi aug. hó 22-én tartott bihari egyházmegyei közgyűlésnek egyik, meglehetősen élénk vitát keltett tárgyával kapcsolatban Kágyi Lajosnak n.-váradai fogházi lelkészszé kineveztetését jónak látta az olvasó közönség előtt tisztázgatni. Egyáltalában nincs szándékunk bírálgatni, vajjon a hézagos és nem épen korrekt gyűlési tudósítás után, helyes és tapintatos volt-e cikkező lelkész úr részéről, hogy a n.-váradai lelkészeknek epéskedő gúnynyal való megtámadásával ez eléggé kényes ügyben Pilátus kézmosására vállalkozik. Mert ha Körözyi egy kissé jobban visszaemlékezik a gyűlés folyamán

a kinevezetés ellen tett felszólamlásokra, nem lett volna szabad felednie, hogy ott először is Dombi L. misztrifikáció vádjával nyíltan és egyenesen nem illetetett, sőt neve nem is említetett; másodsor pedig az elhangzott beszédek éle nem személyekre, hanem a kérdés elvi oldalára vonatkozott. E téren pedig tekintélyes világi férfiak is adtak kifejezést a n.-váradai lelkészekével azonos nézeteknek! De mivel a „jó indulat“ csak a Dombi L. személye iránt elkövetett vádat vagy gyanút látott csupán: az igazság érdekében kénytelenek vagyunk némely dolgokat elmondani, a melyek teljesen világos fényt vetnek a fogházi lelkészségnek jelenlegi betöltése körül követett eljárásra.

Hogy pedig a n.-váradai fogházi lelkészség kérdése annál könnyebben elbíráható legyen: mindenekelőtt egy kis történelmi reflexióba kell bocsátkoznunk. Tökéletesen igaz, hogy volt idő, a mikor ezt az állomást megfelelő díjazás mellett egészen külön lelkész töltötte be és nem volt az a n.-váradai lelkészi állomásoknak egyikéhez sem csatolva. 1862-től kezdve azonban a fogházbéli reform. vallású egyének lelki gondozására a nagyváradai lelkészek kérettek föl, kik aztán e kötelezettségnek vagy együttesen, vagy pedig, mint később történt, csak az egyik, a kinek nevére a megbízás adatott, — tettek eleget. A működés felett bíralt az illetékes állami közeg és mivel a Dombi úr lemondásáig tudomásunk szerint az ismételt önállósításra, tehát a lelkészi teendőknél a n.-váradai papok kezéből elvételére még csak kísérlet sem tétetett: vagy azt kell gondolni, hogy Dombi úr lelkészkedése ideje alatt oly siralmasan folyt a n.-váradai foglyok lelki gondozása, hogy az állam tovább nem tűrhette azt és e nyomorúságos állapotban minden áron segíteni kívánt, vagy a proletárizmus még nagyobb dicsőségére az igazságügyi miniszter N.-Váradon jónak látott egy 400 frtos javadalmazással egybekötött állomást létesíteni akkor, midőn másutt 5—600 frtot fizet a „beszolgáló“ börtönlelkészeknek. Mert hogy rendes körülmények között nem ez a díjazás szokott az önálló börtönlelkészeknek adatni: arról igen könnyen meggyőződést szerezhetünk.

De engedjük meg, hogy a meglevő viszonyok között a fogház közvetlen felügyeletével megbízott hivatalos közeg a miniszter előtt az önálló fogházi lelkészségét hozta ajánlatba, — szinte elképzelhetetlen, hogy a nyilvános pályázat mellőzésével ily fontos és nagy horderejű állomásra pusztán a Dombi úr által ajánlott öt egyén közül nevezzen ki a miniszter valakit, a kiktől semmi egyéb informálás nem tétetik, minthogy ez pap, az pedig vallásánál stb. Bármilyen nagy súlyt fektetett volna is a miniszter Dombi úr ajánlatára: bizonyára nem elégszik meg az illetőknek pusztán nevével, de betérjesztetni kéri azok okmányait, hogy közülök igazságosan választhasson. De hát ez mégsem így történt! Valakinek a szép szeme kiváltságos állapotot teremtett!!

Azt mondja Dombi úr, hogy Kágyi kinevezetése a fogházi lelkészség ügyében nagyon helyesen történt, mert e dolog természetéből kifolyólag sem a lelkészek, sem a vallásánál ezt oly pontosan nem végezhetnék, de nem is végeznek, mellékfoglalkozásnak tekintvén az egészet. Csodálatos! Hát nem veszi észre Dombi úr, hogy ekkor önmagát ítélte el? Mert csak föltételezzük róla, hogy eme meggyőződésre nem akkor jutott, midőn ajánló, illetve lemondó levelét írta. Ha tehát már elébb is tudta ezt, — mert csak nem akarja, hogy e tekintetben kivételt egyedül ő képezhessen, — akkor nem lett volna szabad kinevezetését elfogadnia, hanem a most hangoz-

tatott magasabb elvi szempontból egyszerűen vissza kellett volna útasítani. Ez azonban nem történt. Vagy talán időközben a tapasztalat vezette ezen meggyőződésre? Ekkor is csak azt követelte volna az elvhűség, hogy válják meg azon állomástól, a melynek meggyőződése szerint lelkiismeretesen eleget nem tehet. De hát Dombi úr eltávozásáig fogházi lelkész maradt. Miért? mert — azt hisszük, elég találó, — „még is jó a zsákon a folt“.

De tovább menve, önmagával való összeütközés az is, hogy Kágyi kivül a nagyváradai lelkészeket és vallásánálakat is szóba hozta. Vagy e tekintetben követni akarta elődjait, a kik rendszerint a váradai reform. egyház kebelében működő lelkészjellegű egyéneket ajánlották? De ekkor meg mit keres Saul a próféták között? Hogyan jut hely a tényleges működés terén Kágyinak, a kinek N.-Váradon csak addig van egyházi szolgálatra felhatalmazása, míg Dombi úr el nem távozik? — Itt jön már Pilátus a krédóba, mert abban a nem szó szerint idézett ajánló levélben Kágyi L. úgy van feltüntetve, mint a ki Dombi úr eltávozta után is megmarad a n.-váradai egyház szolgálatában, és ez a pont az, a mely a fogháznak épen legtekintélyesebb hivatalnokát azon föltevésre vezette, hogy Dombinak a váradai lelkészségben is hivatali utódja Kágyi Lajos.

Igy értve és látva a dolgokat, majdnem kézzelfoghatólag világos, hogy az államnak, illetőleg a miniszternek még csak gondolatában sem fordult meg, hogy a nagyváradai fogházi lelkészséget régi alakban állítsa vissza. Önállóvá lett az természetesen azért, mert Kágyi megszűnt nagyváradai segédlelkész lenni; és ha véletlenül Kágyi L. egy úttal n.-váradai papnak is megválasztható lett volna: minden a régi kerékvágásban maradt és a n.-váradai pap tovább is élvezi e mellékfoglalkozásnak édes gyümölcsét.

Nem azok az elvi magasabb, hanem sokkal inkább kicsinyes személyi indokok vitték ide a dolgot. Mondjuk ki őszintén, s ne burkolózzunk az igazán nagyképszerűségbe. Szerkesztő úrral közöljük a valódi indokot; ha jónak látja, nyomassa ide azt is.*)

Nekünk sincs kedvünk az „áldástalan polemia“-hoz és bizonyára az egész ügynek békét hagyunk, ha kényszerhelyzetbe nem jutunk, s elvárjuk nyugodtan azon bizottság jelentését, mely ez ügy megvizsgálására kinevezve lett. — És most béke velünk!

Nagyvárad, 1889. szept. 11.

Sulyok István,
ev. reform. lelkész.

Csák Máté,
ev. reform. lelkész.

Irodalom.

Részlet Csiky Lajos „A rokonság és sógorság ágainak és izeinek számítása stb.“ cz. művéből.

(Vége.)

25. §. Mai egyházjogi állapotok a hazai törvényesen bevett és elismert felekezetek házassági tilalmaina nézve.

A hazai protestáns, t. i. az evangélikus reformált és az ágostai hitvallású evangélikus egyházak

*) Elhagyom a cikknél ezt a személyeskedő részét, s általában óhajtom, hogy szakadjon ezzel vége ezen kedvetlen ügy tárgyalásának. Szerk.

a házassági tiltott fokozatok tekintetében ma az 1790—91. évi XXVI. t. cz. 11. §-a által megerősített józsefi rendelet 13—16. §-ai alapján állanak, melyek szerint tehát úgy a rokonságban, mint a sógorságban a második fokig tilos a házasság. Az unitáriusok ez ügyben teljesen a két evangélikus egyház elveit és gyakorlatát fogadták el. A római katolikus egyház az 1215. évi IV. lateráni zsinat határozatai alapján úgy a rokonságban, mint a sógorságban négy fokig tiltja a házasságot. A görög-keleti egyház a római jog számítása szerinti hét fokig tiltja az egybekelést. A görög-katolikus egyház a legfentebb az ízek számításának módjában fogadván el a görög-keleti egyház gyakorlatát, — és ezt sem általánosan kötelező hatálylyal, — egyebekben teljesen a római katolikus egyház álláspontjára helyezkedik. A hazai izraeliták a rokonsági és sógorsági tiltott fokozatokat illetőleg az 1863. november 2-iki, 15,940. sz. a. kelt királyi rendelet alapján állanak, melybe a házassági tiltott fokozatok szóról-szóra az osztrák polgári törvénykönyv 125. §-ából vétettek át.

Ugy a keresztyének, mint a zsidók egyformán föltétlenül tiltják a föl- és lefelémenő ágon rokonok és sógorok, valamint a testvérek közötti egybekelést. Tenniök kell ezt nem csak az isteni, hanem a polgári törvényre tekintettel is. Ugyanis az 1878. évi büntettekről és vétségekről szóló V. t. cz. 243. és 244. §-ai vérfertőztetés büntetének minősítik és erős büntetéssel sújtják legalább a felmenő és lemenő ágbeli rokonok és a testvérek közötti nemi közösülést, — a mi bizonyára nem csak a házasságon kívüli, de a házasságban való nemi összeköttetésre is vonatkozik, tiltó akadályul állván minden ilyen egybekelés előtt. Megjegyzendő mégis, hogy a római katolikus egyház, egyenes ágon sógorsági viszonyban levő fejedelmi személyek előtt nem zárja el föltétlenül az egybekelhetőséget.

Mind a nevezett keresztyén egyházak tagjai az említett fokokon belől is bizonyos határig kérhetnek dispensatiókat, a tilalom alól való fölmentvényeket, nem úgy mint a zsidók, kiknél nincsen gyakorlatban az ilyen dispensatiók kérése és adása. A két evangélikus és az unitárius egyházak tagjainak egyházi felsőségeik közvetítésével Ő Felsége a király, illetőleg a vallásügyi miniszter, a római katolikusoknak, a görög-keletieknek és görög-katolikusoknak pedig saját egyházi felsőségeik adnak dispensatiókat.

Ezekben általános vonásokkal előadván a magyarországi jogviszonyokat a házassági tiltott fokozatok tekintetében, most már vegyük föl a hazánkban törvényesen bevett és elismert felekezeteiket, vallásokat s mindeniknél mutassuk ki:

1) mely rokonoknak és sógoroknak nem lehet azon felekezetben semmi föltétel alatt sem egybekelniök?

2) mely rokonok és sógorok nyerhetnek az egybekeléshez dispensatiót?

3) mely rokonok és sógorok kelhetnek egybe dispensatió nélkül is?

Mutassuk ki aztán mindeniknél a dispensatió kérésének lényegi kellékeit s az azok kiállításánál szükséges mindennemű tudnivalókat.

Csiky Lajos.

Hazai bölcsészeti irodalom.

1. Bölcsészettörténet, írta D. Szlávik M. a philosophia akad. tanára Eperjesen. II. Modern bölcsészet. Ára 1 frt 20 kr. Pozsony. 1889.

Az ismert nevű író mindenekfelett oda törekedett, hogy műve „gyakorlati szükségét pótoljon“. És e szempontból tekintve, csakugyan nem könnyű munkát végzett, ha figyelembe vesszük, hogy a közép- és újkor bölcsészetének előadását 116 lapra vonta össze, a mellett, hogy a megfelelő irodalmi jelzés is jó darab tért vett igénybe. Az olvasó közönségre nézve pedig nagy előny, hogy a mű ára, természetesen terjedelméhez mérten, igen jutányos. Így hát formailag, a czélt nem tévesztette szem elől. Ugyde a rendkívüli tömörségre törekvés mellett nem érhetette azt el teljesen. Így például a modern philosophia bevezetéseképen tárgyalt középkori bölcsészet történetének csakis 29 lapot juttathatott, miből a patristikának négy szerény lappal kellett beérnie. Sokkal teljesebb és kivitebb a munka másik fele, vagyis a Bacon és Cartesiustól Kantig, illetve Kanttól Hegelig terjedő időszak bölcséleti előadása, míg a függelékben a Hegel utáni különböző philosophiai felfogást és rendszereket ismerteti összevontan, érdekesen. Ezzel kapcsolatban érintem azt a helyes eljárást, hogy e tudomány irodalmát nem csak általában jelzi, hanem különös tekintettel van a hazai bölcsészeti munkálkodásra s nem hagy említés nélkül egy nevezetesebb hazai terméket, vagy kísérletet sem. Előterjesztésében azonban néhol nagyon is egyéni nézeteket hirdet, így midőn többek közt azt írja, hogy „Pál a pneumatikus, eszményi Jézusban vetett hitet hangsúlyozza“, János pedig a logos fogalmát „alkalmazza“ Jézusra stb. (3. l.). No hát ez nem így van. Általábanvéve az egész műben a keresztyénség örök igazságai nem részesülnek megérdemelt figyelemben, a mi azt mutatja, hogy itt a tiszta értelmi tudásnak felettébb nagy becs tulajdoníttatik. Az újabbak közül a mily kimerítően foglalkozik Kanttal, ép oly szükséztől Schleiermacherrel szemben. Schellingről azonban jól jegyzi meg, hogy bölcsészete hovavább teljesen phantastikus jelleget öltött. Hátrányára szolgál az egész műnek a gyakorta észlelhető homályosság és helytelen mondatszerkesztés, a mire nézve csakis térhiány miatt nem idézünk példákat. Nem beszélhetünk „tévelygek“-ről, sem „paralogismák“-ról, s nem írjuk: „kereszténység“, hanem „keresztyénség“. Az, hogy Herbart „a bölcsészetet a fogalmak feldolgozásának definiálja“ — így kifejezve nem magyaros és nem világos. Mindent röviden egybefoglalva, őszintén óhajtom, hogy e mű, — melyet szerző igen szépen „szerény kísérlet“-nek kíván tekintetni, — megérje második, és pedig tiszta magyarsággal írt, egyes részeiben bővített, új kiadását.

2. A „Magyar philosophiai Szemle“ folyó évi III—IV. füzetében megjelent és külön lenyomatban is közrebocsátott Dr. Öreg János debreczeni főiskolai tanártól „Büntárs-e a philosophia?“ czímmel egy részletes válasz, mely dr. Szász Béla kolozsvári egyetemi tanárnak szól, a ki tudvalevőleg az „Erdélyi muzeumegylet“ philosophiai szakosztályában dr. Öregnek „Erkölciség szabad akarat nélkül“ czímű munkája felett terjedelmes bírálatot olvasott fel. E válaszban dr. Öreg világos, érthető, folyékony bölcsészeti nyelven igyekszik megegyezni a bírálójának ellenvetéseit, felmutatva ismeretelméletének s legfőbb erkölcsi elvének mibenlétét, egyúttal ismételtelen bizonyítgatva a szabad akaratról való felfogásának helyes voltát. Természetes azonban, hogy e mindkét

résről tett érdekes fejtegetések után sem mondhatjuk a szóban forgó problémát akár egyik, akár másik félre nézve eldöntöttnek, a mennyiben philosophiai vitatkozásoknál a győzelem mindig subjectiv jellegű. Az idealismus és empirismus mint elmélet nem foghat egymással kezét, noha mindegyik theoria hívei azt vitatják, hogy „az embereket kölcsönösen egymás boldogságának munkálására törekeshnek megtanítani“. Jól esik e kijelentést olvasnunk dr. Öreg czáfolatából is, midőn azt mondja, hogy ez volt czélja munkájának. Helyesen jegyzi meg, hogy Kantnak a noumenonra és phainomenonra vonatkozó tanítását magok a kantianusok is különböző szempontból fogják fel, de azt az erkölcsi nézetét, hogy „a társadalom tanított meg bennünket az önzést emberszeretetre változtatni által“ — nem osztjuk. Érdekesen, figyelemre méltóan írja körül s határozza meg „az egységes éntudat“ s „az erő“ fogalmát, mely utóbbiról azt írja, hogy „az erő nem valami titkos lényiség, hanem bizonyos körülményesoport, a melyre bizonyos más tünetny-csoport szokott következni. Ez állandó egymásra következés viszonyát nevezzük erőnek és semmi más“. A moralstatisztikára tett ellenvetések czáfolatát azonban, e tudománynak még szerinte is fejletlen állapotára való tekintetből mellőzte. A philosophiai álláspontját védő és ellenfele bírálatát helyenként túllángoló hévvel czáfolgató író ekként hártva el magáról „a botránkozás követ“, Schillernek egy szellemes nyilatkozatával végzi dolgozatát, melyre nézve azt véljük, hogy a fenforgó kérdésben még nem utolsó szava. Még alkalmasint utálva lesz arra, hogy egyes tételeit megvilágítsa; p. o. ezt: „az akarat szabadságának tanát szinte az elhatározás pontos kiszámíthat-lanságának ténye szülte“.

A Szemle többi nevezetesebb értekezései ezek: Paduai Marsilius tana az államról és egyházzal Domanovszkitól; továbbá „A természettudományok szerepe a philosophiában“ dr. Simontól és „Giordano Bruno élete és bölcselése“ dr. Budaytól, mely utóbbi dolgozatnak a 251. lap élén olvasható egy pár mondatát, még a felekezeti dogmatikus elfogultság sem fogalmazhatta volna keményebben.

Erdős József.

„Predikatori Tár.“ Szerkeszti Szász Gerő, kolozsvári ev. ref. első pap, esperes és egyházkerületi főjegyző. A pár évvel ezelőtt felelevenített új folyam második kötete ez, mely nemcsak méltó folytatása az előbbinek, de azt sok tekintetben felül is múlja. Kiváló gyöngyét képezi e gyűjteménynek a dunamelléki püspök Szász Károly „Jézus“ című beszéd-cyclusa, hat beszédben. Az egész kötet 24 közönséges egyházi beszédet, s „alkalmiak“ címe alatt 4 esketési, 3 keresztelési beszédet, 4 imádságot s egy halotti búcsúbeszédet tartalmaz, tehát összesen 36 munkát. Az „alkalmiak“ címe alatt közölt munkák jöllehet nagyobbára csakugyan kiválóan alkalmilag voltak írva, s így megannyi specialitások: mindazáltal a gondolkozni szerető fő sok gyöngyöt fog találni bennök, melyek közkinccsé tehetők. Az igen csinos kiállítású kötet ára 2 frt. Melegen ajánljuk megszerzését t. lelkesztársaink figyelmébe.

Előfizetési, illetőleg megrendelési felhívás a „Törvényhatósági Naptár“ 1890-iki folyamára. A sajtó alatt levő II. évfolyam tetemesen bővebb lesz az elsőnél; míg ugyanis abban csak Budapest főváros törvényhatósága volt a maga teljes egészében felölelve, a sajtó alatt levő II. évfolyam, a fővároséhoz hasonló keretben fogja közölni az összes megyék,

törvényhatósági joggal felruházott és rendezett tanácsú városok, s a nagyközségek képviselőit és tisztit karát. Az általános címítár is tetemesen fog bővülni, s e tekintetben elég lesz arra hivatkoznom, hogy úgy a mint a mult évben Budapest főváros hatóságainak ügykörét közöltem, fogom az új folyamban a miniszteriumok s azok egyes osztályainak működési körét is ismertetni. Ezen bővítések folytán a II. évfolyam 20—25 ívvel terjedelmesebb lesz az elsőnél. A II. évfolyam tehát tartalmazni fogja a) a naptári részt, b) Magyarország általános címítárát, c) Magyarország törvényhatósági címítárát, d) a Hasznos tudnivalók rovatát. A Naptár almanachszerű része gr. Teleki Géza bel-, gr. Csáky Albin vallás- és közoktatás-, dr. Wekerle Sándor pénz- és Szilágyi Dezső igazságügyminiszterek, továbbá Darvas Imre Abaúj-Torna, báró Kemény Kálmán Alsó-Fehér vármegyék főispánjainak, végre Comáromy László Abaúj-Torna és Csató János Alsó-Fehér vármegyék alispánjainak arczképeit és életrajzeit, s a két vármegyének címereit fogja közölni. A díszes kiállítású Naptár ára vászonba kötve 1 frt 50 kr lesz, bolti ára pedig 2 frt. Az előfizetési ár csupán szeptember végéig marad érvényben. Kérem az előfizetési, illetőleg megrendelési íveket, azok vételétől számítva 2 hét alatt a Pesti könyvnyomda-részvény-társasághoz, mely a Naptár e II. folyamát is nyomtatja, beküldeni, hogy a nyomtatandó példányok száma iránt intézkedhessem. Budapesten, 1889. augusztus végén. Dr. Toldy László, Budapest főváros főlevéltárnoka.

Ifj. Berger Sámuel könyvnyomdája és kiadó-hivatala Nagyváradon megrendelési felhívást hirdet K. Nagy Sándor, nagyvárad kir. alügyész, „Bűn és Bűnhődés, vagy a büntető törvény példákban“ című művére. A könyv címéből is kitűnik, hogy nem száraz törvényt magyarázatokat nyújt, hanem népies modorban előadott érdekes apró történeteket, melyeknek szövegében fel van olvasztva maga a törvény, s hogy mégis egészen a törvényt megismertetni akaró komoly irányzata van, nyilvánvaló abból, miszerint a történetek végén a törvény szakaszai zárjelben idézve vannak. A „Bűn és bűnhődés, vagy a büntető törvény példákban“ már kikerült a sajtó alól, nagy és tiszta, kényelmesen olvasható betűkkel nyomva 12 ív. És daczára e nagy terjedelemnek, hogy a nép minden rétegébe, még a legszegényebb osztályba is eljuthasson e könyv: árát a lehető legmérsékeltbben csupán 60 krajczárban állapította meg, postai küldéssel 70 krban a kiadó. A könyv egyedül csak nála kapható s megrendelésre azonnal küldetik.

Beküldettek. 1. A békés-bánáti ev. ref. egyházmegye 1889. évi jun. 13—15. napjain Szentestartott gyűlésének jegyzőkönyve. Kiadta Szeremley Sámuel egyházmegyei főjegyző. Közérdekű részleteit ismertetni fogjuk. — 2. Magyar nyelv-történeti szótár. Szerkesztik Szarvas Gábor és Simonyi Zsigmond. VIII. és IX. füzetek, fehér-görög-meghíresít szavakkal. A nagyfontosságú vállalatot, mint már többször jeleztük, Hornyánszki Viktor adja ki. — 3. Dal könyvecské. Egy és több szólamú eredeti gyermekdalok. Elemi és felsőnépiskolák használatára szerkesztette Hoós János, a dévai áll. tanítóképző-intézet zetanára. Déva. Ára 25 kr. A kedves gyermekdalokat magában foglaló könyvecskét ajánljuk méltó figyelembe.

Különfélék.

Lapunk olvasóit a még hátralékban levő díj lefizetésére tisztelettel felkérjük. Nem csak a 2-ik, de az első félszázévi díj is többeknél hátralékban van. Azt pedig épen felesleges emlegetnünk, hogy a múlt évről is hátralékosaink vannak nagy számmal. Ezekhez magánlevél ment. Szeretjük hinni, hogy kellő eredménye lesz.

A főiskolai nagykönyvtár fejedelmi vendégei. Károly Lajos főherceg ő fenségének a kollégium könyvtárában tett látogatása után nem lesz érdektelen a régebbi időkben ott tett fejedelmi látogatásokról is megemlékezni. Első főnséges vendége a könyvtárnak — a mennyire a feljegyzések visszavezetnek — II. József császár volt, ki Albert szász-tescheni herceg és Lascy tábornagy kíséretében 1770. május 14-ik napján esti hat órakor tekintette meg azt Szilágyi Sámuel akkori püspök vezetése mellett. Ekkor történt, hogy a császár egyebek közt szeretete volna Kálvin nagy művét az Institutiót megnézni s előkérte azt. A könyv történetesen egy alsó, földszinti szegletben volt (s van most is) elhelyezve. Ez a császár figyelmét nem kerülte ki, s megkérdezte, hogy az ily becses művet miért tartják oly alantás félreeső helyen. „Azért, — felelt a magát feltaláló püspök, — mert, mint a szegletkő, alapja e mű annak a vallástudománynak, melyet a collegiumbeli ifjúság tanul“. 1805. június 18-ik napján József nádor tett látogatást s ekkor tette a tanári kar bemutatása alkalmával azon elismerő nyilatkozatot az akkor távollevő Budai Ézsaiásról: „Illum voluisse videre. Est enim ille ubique notus“. 1847. szeptember 12-ik napján István főherceg, Magyarország nádora tekintette meg Grünne Károly főudvarmester és gr. Zichy Béla társaságában s nevüket is beírták a könyvtár vendégkönyvébe. 1851. október 22-ik napján Albrecht főherceg látogatta meg gr. Zichy Hermann és b. Reichenstein Ferenc kíséretében s nevét szinte vendégkönyvben örökíté meg. 1852. június 17-ik napján ő Felsége Ferenc József tekintette meg s e nap emlékére márványtábla is állíttatott Vecsey József akkori bölcsészettanár által készített latin felírral, melynek értelme magyarul ez: „Azon örvendetes napnak örök emlékére, melyen a hír magasztalásától tündöklő Halsburgi háznak az elődök dicsőségébe vetett, a népek üdvére felnőtt örömhozó sarja, az élénk ifjúságban virágzó, férfiúi lélekkel megáldott, érett elhatározásban gazdag, értelmes szívvel és a véghezviendő dolgok dicsősége iránti gazdag szeretettel megerősített, és a jelességek ezen gazdagságától tündöklő Felséges Ur Császár és Király I-ső Ferenc József, a dicső birodalomnak oltalma, leg-hívebb és csaknem legerősebb gyámola, midőn elődei és ősei hajdani gondját, a sok után sóvárgó, többet nélkülöző, legtöbbet remélő magyar nemzetet, új dicsőségre akarván azt serkenteni, övéi iránt való legkegyelmesebb jóindulatában Megváltóként meglátogatván, a szerencsés jelek mellett e czélből tett út alkalmával a debreczeni házi isteneket és a Musáknak ezen ide épített vallásos kegyelettől szent lakhelyét — a tudomány és műveltség iránt gyenge elmének örök intő-példa — személyes és szíves leereszkedésével boldogította. Debreczen Jun. 17. 1852“. És most több mint 37 év mulva Károly Lajos főherceg ismét megkezdte a régóta szünetelt látogatást. Balogh Ferenc kalauzolásával mellett, mint már elmondta e lap, sorra nézte a könyvtár kincseit s nevezetességeit. Megtekintette a régi ma-

gyar műveket, Csokonai levelét, a József nádor által ajándékozott Csokonai-mellszobrot, érdeklődéssel nézte főnséges rokonai, Ferenc József ő Felsége, Albrecht főherceg stb. arcképeit s aztán Apafi Mihály 200 éves székére ülve, az anyakönyvtár vendégkönyvében megörökítette nevét. Dézsi Lajos, IV. th., kollégiumi segédkönyvtárnok. — Kissé elkésve közölhetjük derék tanítványunknak fentebbi, történeti érdekű följegyzéseit. Bírjuk ígérését, hogy a nagykönyvtár köréből máskor is közöl lapunkban ilyen érdekesebb dolgokat.

Kolozsvár. A kolozsvári ev. ref. egyházközség szép ünnepélyt rendezett f. hó 15-én annak emlékére, hogy két lelkésze, Szász Domokos püspök és Szász Gerő egyházker. főjegyző urak Isten kegyelméből immár 30 évet töltöttek ott el, híven munkálkodván az Ur szöllőjében. Előző este a polgári dalegylet és a földészek énekkara külön-külön szerenáddal tisztelte meg a jubiléumokat. Az ünnepélyes napon istenisztelet tartatott a belső-farkasutcai templomban. Majd Kolozsvári Sándor gondnok vezetése alatt a presbyterium, a főtanoda tanári kara és száz és száz egyes tisztelgő keresték föl a jubiléumokat, kiknek egy-egy gyönyörűen kiállított díszokmány nyújtatott át az egyház képviselője által. Este a püspök jubiléumánál barátságos vacsora tartatott. Szívből kívánjuk mi is, hogy a nagynevű két férfiú egyházunknak üdvére, dicsőségére éljen — ad multos annos!

Menyhárt János-alapítvány. (Huszonkettedik kimutatás.). Ujabban ez alapítványra Csánky Gyula geszti, Kiss Ferenc debreczeni segédlelkész urak és Bay József lelkész úr Árpádról 1—1 frtot küldtek be hozzám. A már nyugtázott 354 frt 98 krral együtt az alapítvány takarékpénztárban levő eddigi összege 357 frt 98 kr. Debreczen, 1889. szept. 20. Csiky Lajos.

Károli Gáspár emléke. Csánky Gyula geszti, Kiss Ferenc debreczeni segédlelkész urak a két cél közt megosztandó 1—1 frtot küldtek be hozzám. Bejött eddig a lapnál a síremlékre 110 frt 42 kr, a szellemi emlékre 111 frt 61 kr, időközi kamattal együtt 222 frt 91 kr, mely összeg takarékpénztárban kamatozik. Debreczen, 1889. szept. 20. Csiky Lajos.

Egyházmegyei gyűlések. A heves-nagykunsági és a n.-károlyi egyházmegyék f. hó 17-én tarták gyűléseiket, amaz Törökszentmiklóson, emez Mátészalkán. Mindkét gyűlésről részletes tudósítást közlünk.

Makó. Makói ev. reform. egyházunk, az utóbbi években különösen, sok olyan magasztos dolgokat végez az egyház ügyeinek előbbvitelére, a népnevelés minél szélesebb alapra való fektetésének ügyében, melyek bizonyára egyetemes egyházi életünkben is megfogják teremni nemes gyümölcseiket. Az utóbbi évek történetének halvány képekben való feltüntetése is arról tesz fényes tanúbizonyságot, hogy ez egyház erejét csaknem felülmúló dolgokat végeztet, midőn népiskoláit másfél évtized alatt megkésztette, sőt azon túl is haladt. E mellett az újavárosi részen több mint 80,000 frtba került gyönyörű templomot emelt s díszes lelkész-lakot építtetett. Két rendes lelkészi állomása mellett, két tisztességes díjazású s.-lelkészt tart stb. Tegnap is olyan lélekemelő ünnepély tartatott itt, mely azon édes meggyőződést szülte lelkünkben, hogy az az egyház, mely önjerejéből az utóbbi években csupán építkezésekre több mint 100,000 frtot áldozott, feladatának magaslatán áll. Tegnap volt ugyanis a város újavárosi részén épített, két tantermet, két tanítói lakást magában foglaló, több mint 8000 frtba került új iskolának ünnepélyes felavatása. Mily szívet, lelket fölemelő

jelenet volt ez! Öröm derengett az arcokon, midőn a szép számmal egybegyűlt egyháztagek az iskola udvarán nagy lelki örömmel énekelték a 233-ik dicséret első és harmadik verseit. Nt. Dr. Csécsi Miklós lelkész úr mondott gyönyörű beszédet; kifejezvéen abban, hogy mily nagy öröme lehet a gyülekezetnek akkor, midőn Isten áldó segedelme által gyámolítatva, a népnevelés ügyében egy nagy fontosságú s következményeiben a messze jövőbe kiható dolgot bevégeztek. Majd ezután lefesti, hogy a népnevelésnek értelmi, erkölcsi és vallásos irányúnak kell lenni. De ez az egyház nem elégedett meg azzal, a miket keblében cselekedett, hanem a szomszéd községekben lakó hitsorsosainkra is kiterjeszti anyai gondját. Ott van a földéaki leányegyház. Ennek iskolahelyiséget vett, mely imaházul is szolgál. Ott öt év óta előkönyörgő-tanítót tart. Magyar-Csanád-Apát-falván lakó hitsorsosainkról is gondoskodott, revén ezen leányegyháznak ezelőtt 7 évvel 57 kat. hold földet, mihez még 15 kat. hold lelkészi és tanítói föld járul. Mely nemes tettével oda-juttatta az egyházat, hogy azon néhány év letelése után, mely a föld árának letörlesztéséig eltelik, az egyház önerejéből fentartja magát. Bizony mind olyan dolgok ezek, melyek az egyház ügyeit vezető nt. lelkészek, Szöllősi Antal és Dr. Csécsi Miklós urak gondosságáról, jólelkületéről s hivatásuk magaslatán állásáról tesznek fényes, eltörölhetetlen jellegű bizonyosságot. — Azonban még itt sincs megállapodás. Ugyanis az egyházmegyei gyűlés által megbízatva, egyházunk Magyar-Csanádon lelkésztanítói állomást szervezett, mihez még hozzáadta megyénk keleti és déli részén levő községekben lakó hitsorsosaink lelki gondozását is. Tehát egy nagy missiójú állomást állított fel. Az eddigi M.-csanádi tanítót teljes fizetésével a város külterületén levő iskolájában alkalmazta. A lelkésztanítói állomásra pedig az új templomnál segédlelkészkedett Vöröss Zsigmondot választotta meg, gondoskodva ezen nemes ténye által elszórtan élő hitfeleink lelki szükségéről nemesen, magasztosan, s nekem is régi vágyam teljesedett be, mert oly munkakört nyertem, hol a jó Istennek áldó segedelme által gyámolítatva minél többet tehetek az én Úram, a Jézus Krisztus egyházának szolgálatában. — Ezekben érintettem röviden egyházunk nemes dolgait. Tettem ezt nem azért, hogy dicsérjem, mit különben jogosan megérdemel, hanem azért, hogy felmutassam a követendő példát. Vajha minél többen követnék ezt jobb sorsban levő egyházaink! Így lehetne hatásosan gondoskodni kised egyházainkról s a szórványokról. — Adja a jó Isten, hogy egyházunk, nemes törekvéseiben ezután is sikerrel forgolódhassék. Tartsa meg kegyelmében ennek előljáróit, minden rendű és rangú tagjait. — Azon ígérettel, hogy t. szerkesztő úr engedelmével e becses lapok hasábjain is számot adok olykor-olykor missiói munkálkodásomról, magamat a t. szerkesztő úr szíves jóindulatába ajánlva, maradtam Makó, 1889. szeptember 9. Vöröss Zsigmond. — Örvendezve közlöm e szép dolgokról szóló érdekes tudósítást. Gratulálok derék ifjú munkatársamnak, hogy immár önálló munkában mutathatja föl Krisztusunk egyházáért lángoló szerelmének nemes cselekedeteit. Legyen vele Urunknak kegyelme! Tudósításait kérve-kérem. Szerk.

Kisujszállási középtanoda. E tanévre felállított a hetedik tanári szék az egyház és város közakarata és lelkesültsége által. Egyházunk, városunk kormányzó-testülete minden időben díszének tartotta tanintézeit, azok virágzására tehetsége szerint

meghozta koronként áldozatait. E lelkesültség és vallásosbuzgóság állította fel most is a hetedik tanári székét, eleget tenni igyekeztén a törvény követelményeinek. E tanévre most nyitott meg másodsor a tanítás vallásos ünnepélyességgel, mely így ment végbe. E hó 9-én 9 órakor a tanári kar a növendékekkel a templomba ment. Buzdító és esdő énekünk „Jövel szent lélek úr Isten“ első verse elzengése után lelkész Gulyás Lajos úr a tárgyhoz méltó imádságot mondott, melyet követett az igazgató tanár, Dr. Székely Bendeguz beszéde a tanulókhöz, melynek végezte után az iskolai törvények a jegyző által felolvastattak. Végre említett lelkész úr tartott lelkesítő és buzdító beszédet a növendékekhez. Bezárta az ünnepélyt azon szép énekvers elzengése „Dicséret, dicsőség, tisztesség és hálaadás“, melynek elhangzása után a tanuló-sereg osztályaiba tért s megnyílt a tanítás órája. Jelen voltak az ünnepélyességen az egyházküldöttei, a lelkészek, igen kevés szüle. Vajha minden szüle megjelenne, hogy tanúlságot meríthetne az ily alkalommal tartott beszédekből. Tanárok régiebbek: Konez Lajos, Dr. Székely Bendeguz igazgató, Aczél József, K. Hajdú Lajos, új választottak: Benő János, Strop József, Baltazár Gábor. Beírt tanulók száma 80. Élet, virágzás tanintézetünknek! Keszzi Hajdú Lajos.

Köszönetnyilvánítás. Templomunk kijavítására kezeinkhez a következő kegyes adományok lettek beküldve: Reök Gyula m.-szalkai kir. járásbíró 10 frt; hódmezővásárhelyi ref. egyház 10 frt; Vandrak Gyula iglói tanár 1 frt; békés-gyomai ref. egyház 2 frt; hajdú-szoboszlói ref. egyház 2 frt; nagybányai ref. egyház 5 frt 80 kr; Pólya Albert ref. tanító gy. íven Kisujszálláson gyűlt 16 frt; ez összeghez járultak: Pólya Albert 2 frt, Szüle József és neje 3 frt, Pólya Kálmán 2 frt, özv. Pólya Gáborné 2 frt, Pólya Ferencz 2 frt, Nagy Albert 1 frt, Szüle Laezi 1 frt, Szüle Józsika 1 frt, Szüle Jolán 1 frt, Szüle Milike 1 frt. A kezeinkhez küldött összeg 46 frt 80 kr. Midőn ez adományokat nyilvánosan nyugtázzuk, fogadják a kegyes és buzgó adakozók általunk egyházunk hálás köszönetét. Jármí, (Szatmármegye) szept. 4. 1889. Kósa Ede ev. ref. lelkész, Kulín Miklós egyházi főgondnok.

Az első lelkészi vizsga-tevőkhöz. A főiskolai háznagyi hivatal lapunk útján arra kéri s figyelmezteti a hittani pályát végzett s őszszel első vizsgát tenni szándékozó atyafiakat, hogy iskolai bizonyítványuk kivételére vonatkozó szándékukat a vizsga határideje előtt legkésőbb 8 nappal jelentsék be, a pecsétdíjat s egyéb lehető tartozásokat fizessék be, mert a később jelentkezők részére fizikai lehetetlenség lesz a bizonyítványt kellő időre kiállítani, a mivel aztán a lelkészvizsgáló bizottság előtt önmagoknak szereznek kellemetlenséget.

Szerk. posta. K. E. Jármí. A köszönetnyilvánítás most, a nyílt levél lehetőleg a jövő számban jön. Az ígért gyűlési tudósítást okvetlenül kérem. — S. Sz. J. Karczag. Nagy köszönettel vettem az érdekes tudósítást, jövő számban kiadom. — K. E. N.-Bánya. Örömmel vettem becses cikkét, melyben egy világi úr egyházas gondolatai oly szépen buzognak. Jönni fog. — T. J. Széplak. A kegyeletes hangon írt sorok napvilágot fognak látni.

Laptulajdonos és felelős szerkesztő: **Csiky Lajos.**